

ProBiblio

voor bibliotheken

Bibliotheek, Bedrijf en Basisvaardigheden

Marktverkenning & Plan van aanpak

BIBLIOTHEEK, BEDRIJF EN BASISVAARDIGHEDEN

MARKTVERKENNING & PLAN VAN AANPAK

Met het BOZH programma Taalnetwerk zetten Zuid-Hollandse bibliotheken zich extra in voor de bestrijding van laaggeletterdheid. De samenwerking met bedrijven is een van de speerpunten hierin. Op initiatief van de werkgroep Bedrijven, bestaande uit de bibliotheken Rotterdam, Spijkenisse, Maassluis, Oostland, Hoeksche Waard, Vlaardingen en ProBiblio, zijn drie actiepunten geformuleerd. Het eerste actiepunt was het inventariseren en beschrijven van praktijkvoorbeelden van samenwerking tussen Bibliotheek en bedrijf. Dit heeft geresulteerd in de brochure *Bibliotheek, Bedrijf en Basisvaardigheden. Zeven praktijkvoorbeelden uit Zuid-Holland*.

Deze brochure is het resultaat van de twee andere actiepunten, namelijk het opstellen van een plan voor het uitvoeren van een marktverkenning, voorafgaand aan een samenwerking tussen Bibliotheek en bedrijf, en het maken van een handleiding voor een plan van aanpak inzake die samenwerking.

Ondanks dat de samenwerking tussen bedrijven en bibliotheken gaat over alle basisvaardigheden (lezen, schrijven, rekenen, financiële, juridische, digitale en gezondheidsvaardigheden) wordt in deze brochure voornamelijk over laaggeletterdheid gesproken. Dit is omdat het beheersen van de Nederlandse taal toch vaak de basis is voor het versterken van andere basisvaardigheden.

De lokale uitwerking zal voor iedereen anders liggen en ook de schaalgrootte van het werkgebied is van invloed, maar we hopen dat deze brochure je op weg helpt om een dienstverlening voor bedrijven rond basisvaardigheden op te zetten of uit te breiden. En wellicht wordt hiermee de discussie over kansen en keuzes binnen je Bibliotheek of taalnetwerk en de positionering ervan aangezwengeld.

En tot slot: we adviseren om klein te beginnen, want om te beginnen moet je soms ook maar gewoon beginnen!

Meer informatie:

Thomas Bersee
tbersee@probiblio.nl
06 14 30 39 83

Ellie van der Meer
evdmeer@probiblio.nl
06 14 37 49 05

Anne-Marie van der Poel
avdpoel@probiblio.nl
06 40 76 69 34

INHOUDSOPGAVE

AANBOD EN MEERWAARDE	4
WAAROM IS DE BIBLIOTHEEK INTERESSANT VOOR BEDRIJVEN?	4
OVERZICHT VAN HET AANBOD VAN DE BIBLIOTHEEK VOOR BEDRIJVEN	6
DE MARKT	7
DE DOELGROEP	7
DE LAAGGELETTERDE WERKNEMER	9
TAALAKKOORD	9
DE SPELERS IN HET VELD	9
BEDRIJVEN	10
WELKE BEDRIJVEN KUN JE BENADEREN?	10
SECTOREN	11
SW-BEDRIJVEN	11
ARBEIDSMARKTREGIO'S	12
CONTACT	13
EERSTE CONTACT: PROBLEEM, AANBOD, AMBITIE	13
ACTIEF DE SAMENWERKING ZOEKEN	14
HET CONTACT TOT STAND BRENGEN. WIE OF WAT KAN JE DAARBIJ HELPEN?	15
WAT LEVERT EEN TAALTRAJECT HET BEDRIJF OP?	16
ARGUMENTENKAARTEN	16
SAMENWERKING	18
DE ROL VAN BEDRIJF EN BIBLIOTHEEK	18
MAATWERK EN EFFECTMETING	19
DE ROL VAN HET BEDRIJF EN DE BIBLIOTHEEK IN DE SAMENWERKING	20
KOSTENPLAATJE EN FINANCIERING	21
FINANCIERING	22
WEL OF GEEN CONTRACT?	22
BEGINNEN	23
VERDER LEZEN	24

Waarom is de Bibliotheek interessant voor bedrijven?

Bibliotheek Rotterdam

Belangrijk in iedere samenwerking is het goed in kaart hebben van het eigen aanbod en het kunnen beargumenteren van de eigen eigenschappen en kwaliteiten.

AANBOD EN MEERWAARDE

Overkoepelend kun je zeggen dat de Bibliotheek divers en aantrekkelijk is en dat de Bibliotheek voor bedrijven een goede samenwerkingspartner is omdat:

- De Bibliotheek over een breed aanbod, zowel in materialen als activiteiten, beschikt;
- De Bibliotheek onderdeel is van het taalnetwerk en vaak een Taalhuis huisvest; De Bibliotheek is een verbindende schakel van alle aanbieders van welzijn en educatie (met nadruk op taal), van basisschool tot volwassen educatie, van vrijwilligersorganisaties tot professionele instellingen en kan aanvullende lessen kan inhuren. Zo geven taalvrijwilligers van Bibliotheek Den Haag de medewerkers van Biesiklette in het Taalhuis ondersteuning bij het maken van huiswerk op [Oefenen.nl](https://oefenen.nl) (in aanvulling op de klassikale lessen verzorgd door het ROC).
- De Bibliotheek flexibel is in het aanbieden van lessen: in en buiten werktijd, op diverse locaties;
- De Bibliotheek laagdrempelig is en geen winstbelang heeft. De Bibliotheek opereert onafhankelijk in een lokale maatschappelijke context in contact met burgers, gemeente, onderwijs en maatschappelijke organisaties;
- De Bibliotheek een programmering heeft voor alle leeftijden (van BoekStart tot Boekendienst aan Huis) en desgewenst verbindingen kan leggen tussen verschillende leeftijdsgroepen.
- De Bibliotheek met het verdwijnen van buurthuizen de enige maatschappelijke openbare ruimte is waar iedereen kan lezen en leren.

Wees als Bibliotheek niet te bescheiden, draag je meerwaarde actief uit en maak de diensten en producten voor bedrijven zichtbaar. Dit kan onder andere door:

- Netwerken: borrels, Rotary, ondernemersverenigingen, sportclubs, open dagen van bedrijven, etc.;
- PR: onderhoud contact met lokale media (kranten, omroep, ondernemerskrantjes, etc.);
- *Best practices*: gebruik landelijke successen en publicaties als voorbeeld hoe een samenwerking tussen bibliotheken en bedrijven eruit kan zien;
- Bestaande kanalen: via stagiaires, leveranciers van media of kantoortikelen, het schoonmaakbedrijf dat de Bibliotheek schoonhoudt, het hoveniesbedrijf dat de tuin onderhoudt, de buurthoreca waar je luncht, uitzendbureaus, verzorgingshuizen waar een wisselcollectie is etc.;
- Succes te delen: betrek bedrijven, lokale partners en gemeente bij jouw successen, nodig eigenaren of managers uit voor het twintigjarig jubileum, vraag of een directeur een nieuwe vestiging wil openen, etc.;

OVERZICHT VAN HET AANBOD VAN DE BIBLIOTHEEK VOOR BEDRIJVEN

Onderstaand schema maakt het aanbod van de zes bibliotheken die geïnterviewd zijn voor de brochure *Bibliotheek, Bedrijf en Basisvaardigheden. Zeven praktijkvoorbeelden uit Zuid-Holland* inzichtelijk. Vermeld wordt of de rol van de Bibliotheek uitvoerend, coördinerend of faciliterend is, daarover later meer.

Product	Taalvaardig schriftelijk	Taalvaardig mondeling	Digitaalvaardig	Rekenvaardig
Uitvoerend of coördinerend				
Nederlandse taallessen NT1/NT2 door taalvrijwilligers <ul style="list-style-type: none"> • Schrijven op maat • Succes! • Klare taal 	✓	✓		
Alfabetiseringslessen <ul style="list-style-type: none"> • Door een (ingehuurde) NT2 docent 	✓	✓		
Taalcoaches/taalmaatjes	✓	✓		
Conversatielessen		✓		
Afnemen toetsen Taalmeter en Digimeter, Toets 1, Toets 2	✓	✓	✓	
Digitale lessen <ul style="list-style-type: none"> • Klik & Tik 1, 2 en 3 • Digi-taal op de werkvloer • Digisterker 			✓	
Huiswerkbegeleiding	✓		✓	
Vrij oefenen met Oefenen.nl	✓		✓	✓
Maatwerk <ul style="list-style-type: none"> • Drieluik, zelfstandig worden, omgang met geld en gezondheid 		✓	✓	✓
Faciliterend				
Leveren van leermaterialen	✓	✓	✓	✓
Beschikbaar stellen van cursusruimte	✓	✓	✓	✓
Beschikbaar stellen laptops	✓	✓	✓	✓
Collectie	✓	✓	✓	✓
Het Taalhuis verwijst door na cursustraject	✓	✓	✓	✓
Inzet taalvrijwilligers	✓	✓	✓	✓

De doelgroep

Als je wil gaan samenwerken met bedrijven, is een marktverkenning, met daarin een analyse van potentiële klanten en concurrenten de eerste stap. Het overzicht op de volgende pagina richt zich op de doelgroep laaggeletterden, deze doelgroep is specifiekter dan mensen die minder basisvaardig zijn, en cijfers over laaggeletterden zijn makkelijker te vinden.

Landelijk

De term laaggeletterdheid is van toepassing om iemand die moeite heeft met lezen, schrijven en/of het gebruiken van schriftelijke en digitale informatie. In Nederland is gemiddeld 12% van de bevolking tussen 16 en 65 jaar laaggeletterd. Het zijn zowel mannen als vrouwen, in verschillende leeftijden, autochtoon of allochtoon. Er is een relatie tussen inkomen en laaggeletterdheid. De kans op laaggeletterdheid is groter als men minder inkomen heeft en vice versa. Laaggeletterdheid vergroot de kans op minder goed betaald werk.

Met betrekking tot bedrijven heeft de doelgroep op de werkvloer:

- Moeite met het begrijpen van veiligheids- en werkinstructies;
- Moeite met het invullen van overdrachtsformulieren;
- Moeite met het begrijpen van etiketten;
- Problemen met e-mailen;
- Problemen met het volgen van interne scholing;
- Moeite met het rapporteren en overdragen van informatie;
- Moeite met navigeren op internet.

Zuid-Holland

In Zuid-Holland ligt het gemiddelde laaggeletterdheid cijfer hoger, namelijk op 15,7%.

Lokaal

In de regio zijn er grote verschillen in percentages. In de volgende gemeenten ligt het percentage laaggeletterden hoger dan het landelijk gemiddelde:

Zoetermeer, Den Haag, Ridderkerk, Capelle aan den IJssel, Maassluis, Vlaardingen, Spijkenisse, Schiedam, Rotterdam, Zwijndrecht, Dordrecht, Giessenlanden/Gorinchem.

(Uit de brochure *Regionale spreiding van geletterdheid* van Stichting Lezen & Schrijven).

DE LAAGGELETTERDE WERKNEMER

Bijna 14% van alle werknemers heeft moeite met lezen en schrijven. Circa 9% van de werknemers, zo'n 740.000 is laaggeletterd. In bepaalde branches is het percentage hoger dan in andere, daarover later meer. Uit de voorbeelden van geïnterviewde bibliotheken blijkt dat de motivatie van bedrijven om laaggeletterdheid bij medewerkers aan te pakken, veelal direct voorkomt uit praktische en bedrijfseconomische overwegingen: medewerkers zijn onvoldoende toegerust om hun werkzaamheden uit te voeren en dat brengt praktische problemen (ziekteverzuim, lagere productiviteit, schade, het missen van informatie ect.) met zich mee.

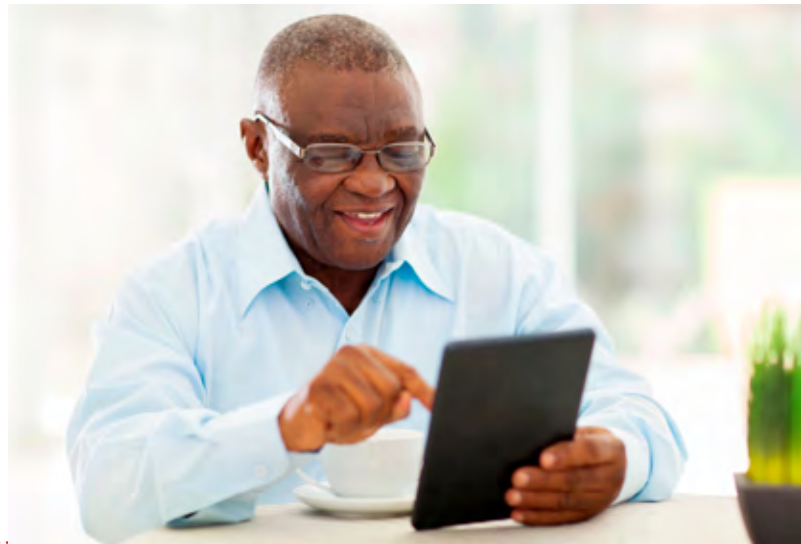

Taalakkoord

Steeds meer bedrijven raken overtuigd van het belang van een betere taalvaardigheid van medewerkers. Inmiddels doen landelijk zo'n honderd bedrijven mee aan het Taalakkoord. Werkgevers ondertekenen een ambitedocument, waarin zij beschrijven wat hun motivatie is om ondertekenaar van het Taalakkoord te zijn en wat hun ambities zijn op de werkvloer.

Door zich aan te sluiten bij het Taalakkoord krijgen bedrijven toegang tot Taalakkoordbijeenkomsten en kunnen ze aanspraak maken op ondersteuning van het lokale LeerWerkLoket, waarbij de Taalakkoorden belegd zijn. LeerWerkLoketten worden in de regio aangestuurd door onderwijspartners, gemeentelijke partners en UWV en kunnen een partner zijn voor bibliotheken bij het aangaan van samenwerkingsverbanden op het gebied van laaggeletterdheid met bedrijven.

Zo wordt er in Rotterdam gesproken over het starten van een traject waarbij het LeerWerkLoket Rijnmond de Bibliotheek introduceert bij werkgevers die onlangs een Taalakkoord hebben afgesloten, met de bedoeling dat vanuit de Bibliotheek, al dan niet in samenwerking met partners, de bedrijven worden ondersteund en gefaciliteerd op het gebied van laaggeletterdheid.

DE SPELERS IN HET VELD

Het is belangrijk om de spelers in het veld en hun rol en verhouding tot de Bibliotheek goed in kaart te brengen. Niet alleen landelijke partners die helpen draagvlak te creëren en partijen bij elkaar kunnen brengen, zoals Stichting Lezen & Schrijven, maar ook lokale partners als de gemeente of lokale netwerken die de dienstverlening aan bedrijven t.b.v. de werknemers inhoudelijk of facilitair kunnen ondersteunen door lesmateriaal te ontwikkelen of door aanvullende lessen aan te bieden. Doe weer mee! is bijvoorbeeld een regionaal netwerk dat inwoners van Haaglanden helpt beter te leren lezen, schrijven of rekenen.

Beschouw iedere partner in eerste instantie als potentiële samenwerkingspartner en niet als concurrent, samen bereik je meer. Ervaring leert wel dat bijvoorbeeld welzijnsorganisaties, die minder bekend zijn met het 'sociale aspect' van de Bibliotheek, nog weleens de Bibliotheek als concurrent willen beschouwen. Door goed te schetsen wat de rol van de Bibliotheek kan zijn in een samenwerking, en door aan te geven dat samenwerken elkaar kan versterken (en dat de Bibliotheek niet de taken van de organisatie wil overnemen, maar hier gebruik van wil maken), kan deze weerstand weggenomen worden.

Welke bedrijven kun je benaderen?

Een persoonlijke benadering, liefst via een netwerk is de meest effectieve manier om in contact met bedrijven te komen.

SECTOREN

In Nederland zijn ongeveer 740.000 medewerkers laaggeletterd. Uit het onderzoek *Geletterdheid naar sectoren* van Ecbo, komt naar voren dat het grootste deel daarvan werkt in de sector Vervaardiging van goederen. Het gaat naar schatting om ongeveer 64.000 mensen. Daarna volgen de sectoren Maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting (8,3%, naar schatting 61.000 personen) en Facility management, reiniging en landschapsverzorging (8%, naar schatting 59.000 personen). In onderstaande tabel geven we globaal per sector mogelijke bedrijven om te benaderen. Het voert hier te ver om op lokaal niveau alle bedrijven te inventariseren.

Lokale bedrijven

Een volledig bedrijvenoverzicht op lokaal niveau vind je bijvoorbeeld op bedrijven.xyz of drimble.nl en meer regionaal op bijvoorbeeld hoekschewaard.nl/bedrijven of duinenbollenstreekintobusiness.nu of je gemeentelijke website.

Laaggeletterdheid komt in veel sectoren voor. Bedrijven die levensmiddelen en goederen vervaardigen en facilitaire-, reinigings- en landschapsverzorgingsbedrijven scoren relatief hoger dan andere sectoren.

Sectoren

- Facilitymanagement, reiniging en landschapsverzorging
- Vervaardiging van goederen, voedingsmiddelen en textiel
- Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen etc.
- Bouw
- Verpleging, verzorging en begeleiding met overnachting
- Maatschappelijke dienstverlening zonder overnachting
- Horeca
- Transport
- Industrie

Landelijk

Belangengroepen en Brancheorganisaties (vindplaatsen voor lokale bedrijven).

Enkele voorbeelden:

- Vakbonden FNV en CNV www.fnv.nl en www.cnc.nl
- Koninklijke Horeca Nederland www.khn.nl
- Vereniging afvalbedrijven www.verenigingafvalbedrijven.nl
- BOVAG www.bovag.nl

Zuid-Hollandse Bedrijven

Enkele voorbeelden:

Groen

- Greenport Holland, een tuinbouwcluster en belangenvereniging www.greenportholland.com
- Royal Flora Holland www.royalfloraholland.com

Handel

- IKEA (Delft en Barendrecht; www.ikea.nl/delft en www.ikea.nl/barendrecht)
- Ahold www.aholddelhaize.com/en/brands/netherlands

Facilitair

- Uitzendbureau Timing www.timing.nl
- Facilicom Groupe: Gom (schoonmaak), Trigion (beveiliging), Albron (horeca) en Inchizio (Zorg) www.facilicom.nl

Zorg en welzijn

- Careyn www.careyn.nl
- Vierstroom www.vierstroom.nl
- Marente www.marente.nl
- Zorgwaard www.zorg-waard.nl
- Dunya www.dunyazorg.nl

SW-BEDRIJVEN

Sociale werkbedrijven (SW-bedrijven), zijn partner voor de overheid en het bedrijfsleven bij de uitvoering van de Participatiewet. Ze zorgen er samen met werkgevers, ervaren jobcoaches en opleiders voor dat mensen met een beperking duurzaam inzetbaar worden op de arbeidsmarkt. Niet alleen bij de sociale werkbedrijven zelf, maar steeds meer bij werkgevers buiten het sociale werkbedrijf. Uit de geïnventariseerde voorbeelden blijkt dat deze bedrijven zeker de moeite waard zijn om te benaderen. Voorbeelden in Zuid-Holland: Biesieklette (regio Haaglanden) en Stroomopwaarts (Maassluis, Vlaardingen en Schiedam)

Meer op

- www.reintegratiekiezen.nl/reintegratiebedrijven/regio/
- www.iro-info.nl/zuid_holland
- www.cedris.nl
- www.werk.nl

ARBEIDSMARKTREGIO'S

Goed om in dit kader te weten is dat er 35 arbeidsmarktregio's zijn van waaruit gemeenten en UWV de dienstverlening aan werkgevers en werkzoekenden vormgeven. Er is één aanspreekpunt voor werkgevers in een arbeidsmarktregio, één registratiesysteem van vacatures en werkzoekenden, en per regio wordt een arbeidsmarktagenda en worden samenwerkingsafspraken gemaakt. Ook de verdeling van het werkgebied van Stichting Lezen & Schrijven is gebaseerd op de arbeidsmarktregio's van het UWV.

In Zuid-Holland zijn er zeven arbeidsmarktregio's:

Drechtsteden

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/drechtsteden

Gorinchem

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/gorinchem

Haaglanden

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/haaglanden

Holland-Rijnland

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/holland-rijnland

Midden-Holland

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/midden-holland

Rijnmond

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/rijnmond

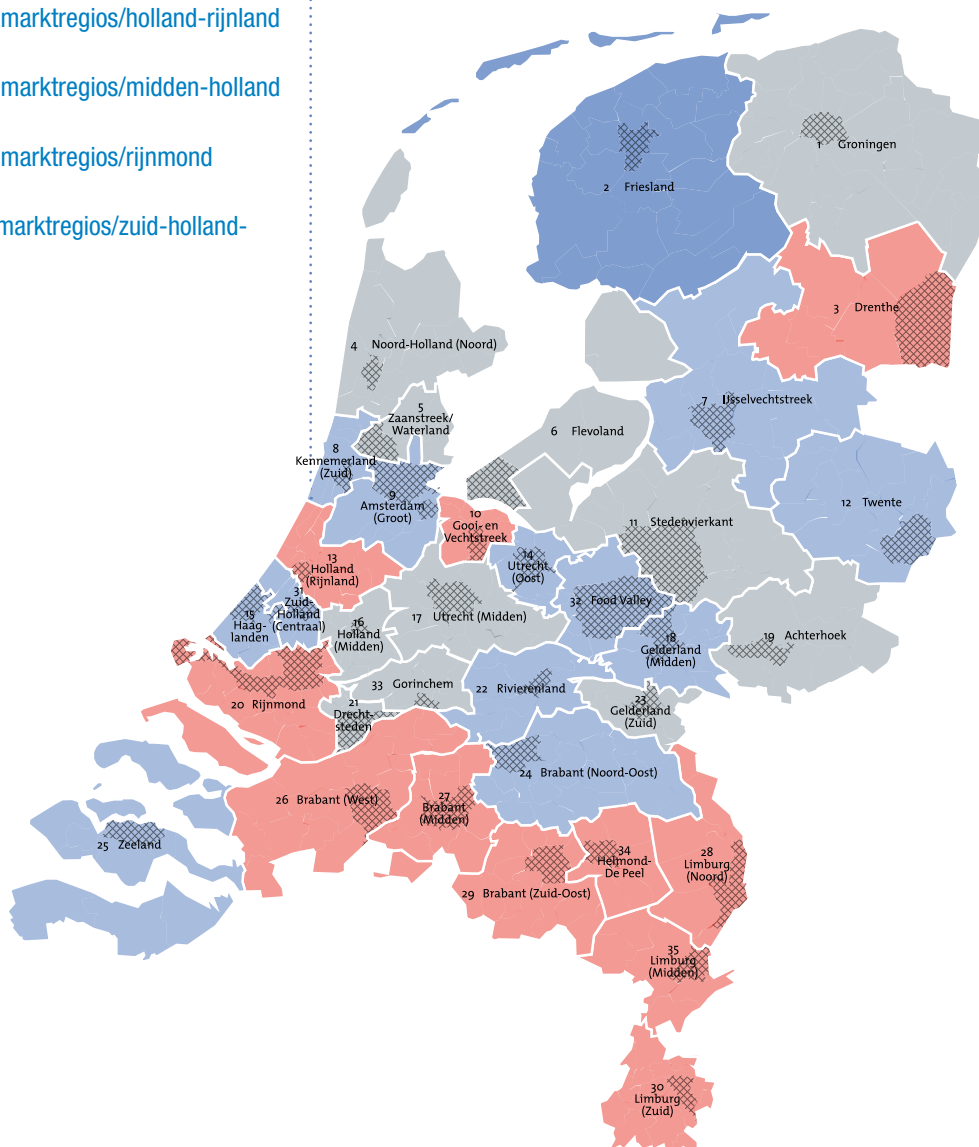
Zuid-Holland Centraal

www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/zuid-holland-centraal

Nederland

Arbeidsmarktregio's met (centrum) gemeenten

(verdeling per januari 2013)

Eerste contact: probleem, aanbod, ambitie

Tuinbouwbedrijf Leo Ammerlaan

De start van een traject rond basisvaardigheden tussen Bibliotheek en bedrijf start in de praktijk meestal vanuit een van de volgende drie vertrekpunten: het bedrijf loopt tegen een probleem aan door (digitale) laaggeletterdheid van medewerkers; de Bibliotheek heeft een aanbod/idee op het gebied van een samenwerking met bedrijven; het bedrijf of de Bibliotheek heeft een ambitie op het gebied van basisvaardigheden.

Problemen op de werkvloer

Medewerkers die de nieuwsbrieven of de interne mail niet lezen, werkinstructies niet goed begrijpen, geen overdracht kunnen schrijven of geen vakantiedagen kunnen aanvragen via een gedigitaliseerd systeem. Werkgevers zien soms dat werknemers hun functie niet goed kunnen voeren, omdat zij onvoldoende over bepaalde vaardigheden beschikken. In vijf van de zeven Zuid-Hollandse praktijkvoorbeelden uit de eerdere brochure blijkt dat concrete problemen aanleiding zijn voor een bedrijf om oftewel direct contact te zoeken met de Bibliotheek of door bemiddeling van Stichting Lezen & Schrijven in contact te komen met de Bibliotheek.

Zoals Tuinbouwbedrijf Leo Ammerlaan, dat Bibliotheek Oostland benaderde omdat het bedrijf merkte dat de taalvaardigheid van sommige medewerkers (met name NT2'ers), te wensen over liet en zij niet altijd in staat bleken om presentaties te houden, nieuwsbrieven te lezen of uitzendkrachten aan te sturen.

Aanbod Bibliotheek

De Bibliotheek kan ook actief inzetten om haar 'aanbod te verkopen' en bedrijven te motiveren een samenwerking aan te gaan. De Bibliotheek zet zich in om haar ruime aanbod – zoals landelijk ontwikkelde programma's als Klik&Tik en DigiSterker – onder de aandacht van bedrijven te krijgen en om de – bedrijfseconomische – voordelen te schetsen van (digi) taalvaardige medewerkers. Op het concrete aanbod en de wijze waarop bibliotheken bedrijven kunnen benaderen en 'tactieken' die de grootste slagingskansen hebben, komen we later terug, maar gezegd moet worden dat persoonlijke relaties, een netwerk, een zeer belangrijke succesfactor zijn in het vanuit deze motivatie opzetten van een traject. De samenwerking komt vaak tot stand uit het netwerk van management en/of medewerkers of als het management van het bedrijf eerdere goede ervaringen heeft gehad met bibliotheken.

Zo kwam de directeur van eerder genoemd Tuinbouwbedrijf Leo Ammerlaan via de lokale Lionsclubs, een goedbedoelenorganisatie, in contact met de Bibliotheek. Het komt ook voor dat een bedrijf een eigen scholingsaanbod voor medewerkers heeft met taal- en digitale cursussen en op zoek is naar een geschikte cursusleverancier.

Ambitie

Zowel een bedrijf als de Bibliotheek kan de ambitie hebben om werknemers te ondersteunen bij taal- en/of digitale vaardigheden. Bibliotheken werken vanuit hun visie en kernwaarden aan laaggeletterdheid en digivaardigheid. Een aantal bibliotheken

profileert zich al als open leercentrum, of is onderdeel van een lokaal taalnetwerk, en alle geïnterviewde bibliotheken hebben een Taalhuis. Bedrijven onderkennen de waarde van een medewerker die zich thuis voelt op de werkvloer en toegerust is om schriftelijk, mondeling en op de computer mee te doen. Bedrijven noemen maatschappelijk ondernemen – met zorg voor de toekomst van de medewerkers, in dit geval – als motivatie om in te zetten op basisvaardigheden. Al meer dan honderd werkgevers en branches hebben zich aangesloten bij het Taalkoord en tonen zo de ambitie om de taalvaardigheid van werknemers een impuls te geven.

ACTIEF DE SAMENWERKING ZOEKEN

In de eerdere praktijkvoorbeelden zien we veelal dat bedrijven, direct of via Stichting Lezen & Schrijven, de Bibliotheek benaderen met een concrete vraag of een concreet probleem: werknemers lopen tegen praktische problemen aan omdat ze niet vaardig genoeg zijn. Maar de Bibliotheek kan zoals gezegd ook actief het bedrijfsleven – in de breedste zin van het woord – benaderen. Belangrijk bij het creëren van bewustzijn bij werkgevers is het schetsen van de voordelen van (digi) taalvaardige werknemers.

De Bibliotheek is taal-intermediair, zij (her)kent vraag en aanbod, beschikt zelf over een passend aanbod of weet het te vinden in haar netwerk. Kortom, voor het verhogen van de basisvaardigheden van werknemers is de lokale Bibliotheek een uitstekende partner, maar in praktijk is het een kwestie van een lange adem, soms duurt het maanden of zelfs jaren voordat het tot concrete acties komt. Tijd speelt een rol, naast persoonlijke inzet, motivatie en uitstraling van de Bibliotheek. Zien bedrijven de Bibliotheek als open leercentrum? Is er wederzijds vertrouwen?

Ervaring leert dat een persoonlijke benadering het beste werkt. Idealiter wordt het contact via een netwerk gelegd. 'Koude acquisitie' wordt afgeraden, omdat dit zeer veel tijd en energie kost en veelal weinig resultaat oplevert. Wil je toch bedrijven benaderen zonder dat er al een 'lijntje' is, probeer dan contact te leggen een personeelsfunctionaris, iemand van opleidingen binnen het bedrijf of een afdelingschef. Deze werknemers hebben dagelijks met de problemen die laaggeletterdheid met zich mee brengt te maken en zullen het aanbod van de Bibliotheek eerder op waarde schatten.

HET CONTACT TOT STAND BRENGEN. WIE OF WAT KAN JE DAARBIJ HELPEN?

Netwerk

Leg contact via jouw persoonlijke netwerk, het netwerk van directie en/of management, leg contact met leveranciers, de gemeente, maak kennis met de burens in de winkelstraat.

Publicaties en presentaties

Geef presentaties op bijeenkomsten over laaggeletterdheid. Gebruik sociale media om te laten weten wat de Bibliotheek voor bedrijven kan doen. Maak een dienstenfolder voor bedrijven.

Organiseer een zakenontbijt

Nodig alle lokale bedrijven uit voor een zakenontbijt ter gelegenheid van het Nationaal Dictee of de Week van de Alfabetisering.

Betrek het bedrijfsleven bij feestelijkheden

Nodig (gericht) vertegenwoordigers uit van bedrijven tijdens een feestelijke opening van een Bibliotheekvestiging, de start van de Boekenweek, Nieuwjaarsreceptie, kerstborrel.

Via leden van de Raad van Toezicht

Vraag aan de leden van de Raad van Toezicht iemand uit het lokale bedrijfsleven mee te nemen.

Via het LeerWerkLoket

Een andere optie voor het benaderen van bedrijven is via de Taalakkoorden. Zoals eerder aan de orde gekomen, hebben landelijk ruim 100 bedrijven en branches zich aangesloten bij het Taalakkoord. Op de website www.taalakkoord.nl vind je de ondertekenaars en voorbeelden van werkgevers en werknemers. De taalakkoorden zijn belegd bij de LeerWerkLoketten, leg contact met het lokale LeerWerkLoket en vraag of zij kunnen bemiddelen bij het tot stand brengen van het contact.

Via Stichting Lezen & Schrijven

Stichting Lezen & Schrijven is een belangrijke partner. Vaak is er al contact. Lezen & Schrijven heeft een database van Taalambassadeurs. Zij weten uit eigen ervaring hoe het is om niet te kunnen lezen en schrijven. Zij zijn getraind om uiteenlopende doelgroepen, van politici tot laaggeletterden, te overtuigen van het belang van goede basisvaardigheden voor iedereen. Dat doen zij bijvoorbeeld in presentaties en via de media. Zij gaan vaak mee naar een presentatie om daar hun verhaal te vertellen, houden interviews of bemannen samen met een begeleider een informatiestand.

Via Stichting ABC

ABC is een stichting van en voor laaggeletterden in Nederland en bemiddelt tussen organisaties en bedrijven die iemand (een Taalambassadeur) nodig hebben om voorlichting te geven.

Wat levert een taaltraject het bedrijf op?

Wat levert een taaltraject bedrijf op? Het antwoord op deze vraag is sterk afhankelijk van het type bedrijf en werkzaamheden en het probleem van waar het bedrijf tegenaan loopt. Het resultaat van een taaltraject is ook sterk afhankelijk van het soort traject, de begeleiding en de motivatie van de medewerkers. Maar de Bibliotheek kan bij het benaderen van bedrijven wel globaal de voordelen schetsen. Overkoepeld kunnen er de volgende voordelen benoemd worden van beter geletterde en meer digitaal vaardige medewerkers:

- Beter op hun taak toegeruste medewerkers;
- Minder stress bij medewerkers, wat kan resulteren in een lager ziekteverzuim;
- Een betere communicatie (tussen medewerkers en externe klanten);
- Hogere productiviteit;
- Lager risico op fouten, storingen etc.;
- Een veiligere werkomgeving;
- Een betere doorgroei van medewerkers;
- Een positief signaal, zowel intern als extern: dit bedrijf zet zich in voor de ontwikkeling van medewerkers.

ARGUMENTENKAARTEN

Op de website www.taalakkoord.nl zijn twee argumentatiekaarten gepubliceerd. De argumentatiekaart voor werkgevers biedt een overzicht van de voordelen die investeren in Nederlands op de werkvloer met zich mee kan brengen. De argumentenkaart voor werknemers benoemt de voordelen voor de medewerkers die een taaltraject volgen. De argumentenkaarten zijn op basis van literatuur, onderzoeken en ervaringen van werkgevers samengesteld.

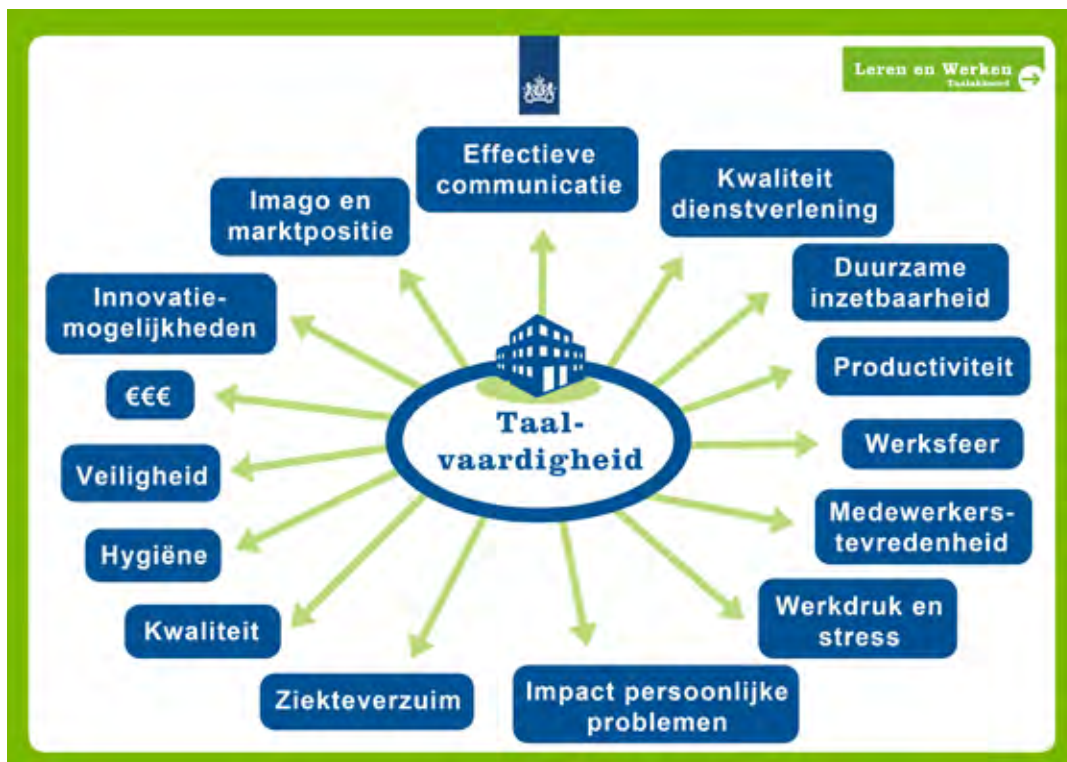
Bron: Stichting Piëzo, www.piezomethodiek.nl

ARGUMENTENKAARTEN WERKGEVERS

ARGUMENTENKAARTEN WERKNEMERS

De rol van bedrijf en Bibliotheek

In de opstartfase van een samenwerkingstraject is het erg belangrijk om de verwachtingen van alle betrokken partijen helder te hebben en om ieders rol duidelijk te expliciteren. Dit kan problemen in een later stadium voorkomen.

SAMENWERKING

Hieronder enkele abstracte en meer concrete vragen die als leidraad kunnen fungeren in gesprekken met partners. Antwoorden op bovenstaande vragen vind je in overleg met het afdelingshoofd of de teamleider van het bedrijf, die zijn medewerkers goed kent; in overleg met een personeelsfunctionaris van het bedrijf; door een intake met de medewerkers; of door een toets zoals bijvoorbeeld de Taalmeter af te nemen; in nauw overleg met de gespecialiseerde docent of in overleg en samenwerking met taalaanbieders uit de regio.

ABSTRACTERE VRAGEN:

- Betrokkenheid en motivatie: worden de problemen met basisvaardigheden ook als probleem ervaren en wordt dit (h)erkend op de werkvloer door management en/of personeelszaken?
- Aansluitend hierop: de samenwerking tussen Bibliotheek en bedrijf is een samenwerking op verschillende niveaus, te weten directieniveau, afdelingsmanagementniveau en specialistenniveau, waardoor de projecten en trajecten beter geborgd zijn. Zijn alle niveaus op de hoogte van het traject en committeren zij zich eraan?
- Heeft het bedrijf vertrouwen in de dienst van de Bibliotheek?
- Welke middelen wil het bedrijf beschikbaar stellen? Tijd en/of geld? Faciliteiten?
- Bereikbaarheid en toegankelijkheid: is de Bibliotheek de juiste partner of locatie voor het bedrijf? Hebben zij dezelfde verwachtingen? Zijn er geografische, politieke of culturele obstakels?
- Haalbaarheid en capaciteit, is de dienst van de Bibliotheek aan bedrijven financieel, werkmatig en organisatorisch haalbaar? Wat zou er nog aangepast/geïnvesteed moeten worden binnen de bibliotheekorganisatie?
- De reikwijdte: hoeveel mensen uit de doelgroep bereik je bij dit bedrijf? Zijn er voldoende personeelsleden die basisvaardigheden onvoldoende beheersen?

MEER PRAKTISCHE VRAGEN MET BETREKKING TOT DE INVULLING VAN HET TRAJECT:

- Wat is het profiel van de deelnemers? Zijn het mannen of vrouwen, of beiden? Zijn zij autochtoon of allochtoon, jong of oud, werkend of re-integrerend?
- Om welke aantallen gaat het?
- Vindt de cursus tijdens werktijd of buiten werktijd plaats?
- Heeft deelname aan de cursus effect op de werkzaamheden op de werkvloer (absentie)?
- Waar vindt de cursus plaats? In het bedrijf? In de Bibliotheek? Bij een taalaanbieder?
- Wat moet er beschikbaar zijn? Computers? Laptops? Studieplekken?
- Wat zijn de leerdoelen? Aan welke vaardigheden moeten de werknemers voldoen na het traject?
- Wie zorgt voor de toeleiding van de cursisten? Zijn er toetsen beschikbaar om het niveau te testen?
- Welke leermiddelen en instrumenten worden ingezet?
- Wie voert de cursus uit? Een gecertificeerde NT2-docent? Taalvrijwilligers? Bibliotheekpersoneel?
- Wordt er van de cursist ook zelfstudie verwacht?
- Hoe wordt de voortgang van de cursisten bijgehouden?
- Is de cursus voor werknemers verplicht? Hoe gaat het bij absentie?
- Wat is het perspectief voor de cursist na het traject?

MAATWERK EN EFFECTMETING

Cruciaal in het aanbod richting bedrijven is het leveren van maatwerk. Bijna alle eerder geïnterviewde bibliotheken stemmen hun diensten af op de vraag van de bedrijven. Zo brengt de Aanjager Basisvaardigheden van Bibliotheek Maassluis op basis van de resultaten van de Taalmeter en drie opdrachten uit de Succes!-reeks gepersonaliseerd advies uit aan participatiebedrijf Stroomopwaarts over de benodigde taalondersteuning van de betreffende medewerker.

Er is ook maatwerk op lesniveau, d.w.z. het lesprogramma is afgestemd op het beoogde resultaat van de werkgever en het niveau, de leerbaarheid en de leervraag van de werknemers. Zo wordt het lesmateriaal voor de medewerkers van afvalver-

zamelingsbedrijf Reinis in De Boekenberg afgestemd op de leervraag van die medewerkers: komt het accent te liggen op lezen (instructies), schrijven (e-mails en overdrachten) of digitale vaardigheden (het werken met computers). Het staat van tevoren niet vast wat precies de leermethode en inhoud van de lessen is. Binnen een groep kan dit zelfs variëren: iedere werknemer leert op zijn of haar niveau. Bij genoeg taalaanbod kunnen werknemers van één bedrijf in verschillende groepen of trajecten geplaatst worden. Is het aanbod beperkt? Dan wordt het probleem van niveaunderschillen opgelost door meer – of specialistische – docenten of taalvrijwilligers binnen één groep in te zetten. Betrek de docent in een vroeg stadium bij gesprekken over de

invulling van de cursus. Negen van de tien keer – zien we in de voorbeeldtrajecten – is de docent leidend in beslissingen rond de inhoud van de lessen en de effectmeting. Dat wil zeggen: de docent bepaalt de leermethoden, leermiddelen en de toetsinstrumenten.

De effectmeting verschilt per traject en is soms lastig, maar geadviseerd wordt om hier aandacht aan te besteden, dit is onder andere belangrijk voor de borging van het traject. In Den Haag ontvangen medewerkers van Biesiklette tijdens een feestelijke uitreiking een bewijs van deelname (en vervolgadvies!) en Tuinbouwbedrijf Leo Ammerlaan belooft medewerkers die de taallessen voltooid hebben door geld aan hen te geven voor verdere scholing.

DE ROL VAN HET BEDRIJF EN DE BIBLIOTHEEK IN DE SAMENWERKING

De manier waarop bibliotheken en bedrijven samenwerken varieert van plaats tot plaats. Hieronder vind je een aantal mogelijkheden. Overigens betreft het ook vaak een combinatie van rollen van zowel de bedrijven als de Bibliotheek.

• Het bedrijf verwijst haar werknemers naar de lokale Bibliotheek of/en het Taalhuis

De Bibliotheek voert uit en coördineert. De werkgever verwijst werknemers door naar de Bibliotheek. Werknemers kunnen vervolgens in eigen tijd deelnemen aan het educatieve aanbod zoals taalcoaching, taalcafé, leesclubs, Klik & Tik of andere programma's van Oefenen.nl. Onderlinge afspraken kunnen eventueel worden vastgelegd in een convenant of samenwerkingsovereenkomst.

Dit gebeurt overal in het land, onder meer in Kennemerwaard, daar verwijst het UWV klanten door naar de Bibliotheek voor taalcoaching en digitale vaardigheden. In Den Haag kunnen werknemers van Biesiklette gebruik maken van de collectie en ondersteuning van het Taalhuis. Daarnaast zien we dat aanbieders van inburgeringstrajecten verwijzen naar het Taalhuis voor extra oefenmogelijkheden.

• Het bedrijf neemt bibliotheekfaciliteiten af

De Bibliotheek faciliteert en stelt bedrijf of taalaanbieder faciliteiten ter beschikking, zoals cursusruimte, leermaterialen, wisselcollecties, computers, licenties voor online oefenprogramma's, advies over leertrajecten.

Bijvoorbeeld in Oost-Brabant, daar heeft het re-integratie bedrijf IBN (Uden) een contract met bibliotheken. De bibliotheken ontvangen een vergoeding van IBN voor onder meer voor de beschikbaarstelling van wisselcollecties. Of een sw-bedrijf financiert een deel van het Bibliotheekabonnement voor werknemers.

• Het bedrijf neemt non-formele educatie van de Bibliotheek af

De Bibliotheek voert uit. Op verzoek van de werkgever verzorgt de Bibliotheek incidenteel educatieve activiteiten voor de werknemers, zowel tijdens als buiten werktijd. Het kan daarbij gaan om conversatiegroepen, workshops digitale vaardigheden, bedrijfsevenementen, taallunches of een voorleesontbijt.

• Het bedrijf geeft opdracht voor maatwerktrajecten ontwikkeld door de Bibliotheek

De Bibliotheek initieert en coördineert. In opdracht van werkgever stelt de Bibliotheek een traject op en verzorgt trajecten basisvaardigheden en 'taal op de werkvloer' voor werknemers. Het gaat daarbij om educatie op maat inclusief intake, screening, toetsen, voortgangsregistratie, monitoring en evaluatie. De cursussen worden gegeven door gekwalificeerde docenten, bijgestaan door HRM-personeel en getrainde vrijwilligers.

In Zoetermeer bijvoorbeeld geven gecertificeerde medewerkers van Bibliotheek/Volksuniversiteit op de werklocatie taallessen aan medewerkers van de gemeentelijke afdeling Afvalinzameling. Doorgaans is er bij een dergelijke samenwerking sprake van een contract tussen opdrachtgever, het bedrijf, en de opdrachtnemer, de Bibliotheek.

Kostenplaatje en financiering

De kosten in een samenwerkingstraject bestaan voornamelijk uit een investering in uren. Deze uren worden veelal betaald uit de reguliere begrotingen van de organisaties. Op het moment dat een bedrijf kiest voor cursussen binnen werktijd is dat een hoge kostenpost: het bedrijf moet immers de medewerker vervangen op zijn of haar werkplek.

De ureninzet van bibliotheekmedewerkers betreft:

- De acquisitie, het maken van een offerte maken en de coördinatie. Dit wordt meestal door de projectleider of coördinator van het Taalhuis gedaan. Dit zijn werkzaamheden zich over een lange termijn verspreiden, maar niet heel veel uur per week omvatten.
- In de meeste gevallen voert een taalaanbieder of taalvrijwilliger de lessen uit. De cursus Klik & Tik wordt regelmatig door mediacoaches van de Bibliotheek begeleid. Dit betreft drie lessen verzorgen, plus voorbereiden, per groep.
- Voor het begeleiden van huiswerk worden vaak taalvrijwilligers ingezet. De vrijwilligers worden begeleid door de projectleider of coördinator van het Taalhuis. Dit is behoorlijk arbeidsintensief.
- Voor het faciliteren van groepen door cursusruimte aan te bieden, laptops ter beschikking te stellen en dergelijke, kunnen verschillende bibliotheekmedewerkers verantwoordelijk zijn. Mits goed geregeld, slurpen deze werkzaamheden geen uren op.

FINANCIERING

De bedrijven kunnen financieel bijdragen door een bedrag per cursist te betalen of het lesmateriaal te betalen. Zo rekent Bibliotheek Hoeksche Waard € 360,- aan zorginstelling Zorgwaard voor drie workshops Klik & Tik. Bibliotheek Den Haag werkt samen met Biesiklette en ROC Monriaan. De bibliotheek investeert uren, Biesiklette levert een bijdrage in uren en een geldbedrag per medewerker en het ROC Mondriaan financiert de lessen op basis van een lokale subsidie. In de praktijk worden veelal drie soorten subsidie ingezet voor de financiering van de samenwerking tussen bedrijven en bibliotheken:

- Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB)-gelden: budget voor volwasseneneducatie dat gemeenten via regionale samenwerkingsverbanden inzetten om taal- en rekencursussen aan hun laaggeletterde inwoners aan te bieden.
- Tel mee voor Taal: via deze subsidieregeling vanuit het landelijk actieprogramma Tel mee met taal kunnen werkgevers subsidie aanvragen voor taalscholing van hun medewerkers: www.telmeemetaal.nl/subsidie.
- O&O fonds: samenwerkingsverband tussen werkgevers- en werknemersorganisaties. Stimuleert onder andere het opleiden van medewerkers behulp van financiële bijdragen. Nederland telt ongeveer honderd opleidingsfondsen die ieder een deel van het bedrijfsleven bestrijken: www.platformoen.nl en specifiek <http://platformoen.nl/links/14-websites-fondsen>.

WEL OF GEEN CONTRACT?

Bij de zes bibliotheken hebben we gezien dat het maken van formele afspraken en die vervolgens vastleggen in een contract voordelen heeft. Er zijn echter ook redenen waarom het soms achterwege blijft.

Voordelen:

- Een contract formaliseert de samenwerking en schept duidelijkheid;
- Een 'moment' van contracttekening genereert aandacht van de pers;
- Het investeren van uren vooraf is min of meer ingedeekt doordat het de vrijblijvendheid voor een deel wegneemt;
- Onderlinge verschillen van opvatting komen aan het licht door samen afspraken te maken;
- De samenwerking is aantoonbaar.

Nadelen:

- Vooral in kleinere woonkernen is de manier van contact leggen informeler, een formele aanpak kan bedrijven afschikken;
- Initiatieven beginnen meestal op kleine schaal, door te doen leert men wat werkt en groeit een project uit tot een succes. Dit proces kan verstoord worden door te veel te willen regelen en vastleggen.

Beginnen

De samenwerking gaat van start. Om het beeld van de Bibliotheek als open leercentrum te versterken, kan het leuk zijn om het project zichtbaar te maken in de media. Stel een korte e-mail of een persbericht op, stuur dat rond naar je relaties en de lokale media (krant/radio) of nodig hen telefonisch uit voor het afnemen van een interview.

Gedurende het traject loop je ongetwijfeld tegen zaken aan die je niet vooraf had bedacht of vastgelegd. Stuur het traject bij als dat nodig blijkt en laat alle samenwerkingspartijen vinger aan de pols houden. Houd contact en plan evaluatiemomenten in. Doe verslag van onvoorziene zaken, ze kunnen in een volgend traject van pas komen.

TOT SLOT

Deze brochure geeft handvatten en richtlijnen. Maar laat je ook niet afschrikken door alle stappen. Zoals we in de inleiding schreven: om te beginnen moet je soms ook maar gewoon beginnen!

CONTACT

ProBiblio adviseert en denkt graag met je mee, neem contact met op ons:

Thomas Bersee

tbersee@probiblio.nl

06 14 30 39 83

Ellie van der Meer

evdmeer@probiblio.nl

06 14 37 49 05

Anne-Marie van der Poel

avdpoel@probiblio.nl

06 40 76 69 34

Verder lezen

- De site van Stichting Lezen & Schrijven en een bron van informatie op het gebied van werk, laaggeletterdheid en *best practices*: www.lezenenschrijven.nl
- Vlaamse site over werken aan geletterdheid: www.werkenaangeletterdheid.be/bedrijven
- Taalakkoord: www.taalakkoord.nl
- De Bibliotheek en basisvaardigheden, samenwerken met partners en gemeente:
www.bibliotheekenbasisvaardigheden.nl/beleid/samenwerken-partners
www.bibliotheekenbasisvaardigheden.nl/beleid/samenwerken-gemeente.html
- Basisvaardigheden voor werkgevers:
www.basisvaardigheden.nl/informatie/werkgevers/category/aanpak-basisvaardigheden-werkvloer
- Subsidieregeling Tel mee met Taal: www.telmeemetaal.nl/subsidie/

WEBSITES VOOR LOKAAL ONDERZOEK

- Cijfers uit je gemeente: www.waarstaatjegemeente.nl
- Vind een lokaal LeerWerkLoket: www.lerenenwerken.nl/leerwerkloketten
- Voor het vinden van reïntegratiebedrijven in je regio: www.reintegratiekiezen.nl/
- Arbeidsmarktregios: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios
Drechtsteden: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/drechtsteden
Gorinchem: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/gorinchem
Haaglanden: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/haaglanden
Holland-Rijnland: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/holland-rijnland
Midden-Holland: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/midden-holland
Rijnmond: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/rijnmond
Zuid-Holland Centraal: www.samenvoordeklant.nl/arbeidsmarktregios/zuid-holland-centraal
- Projectleiders Lezen & Schrijven per arbeidsmarktregio: www.taalvoorhetleven.nl/uploads/bestanden/Projectleiders_LES_per_arbeidsmarktregio_20170227_EXTERN.pdf

BROCHURES

- *Stappenplan laaggeletterdheid op de werkvloer* (2012)
Deze brochure, op de grote lijnen nog steeds actueel, benadrukt de waarde van een structurele aanpak door de thema's strategieontwikkeling, bewustwording creëren, werving, effectmeting en verankering te bespreken.
docplayer.nl/12868322-Stappenplan-laaggeletterdheid-op-de-werkvloer.html
- *Geletterdheid naar Koninklijke Bibliotheek sectoren*, herziene versie door Ingrid Christoffels en Karel Kans, (2015) Expertisecentrum Beroepsonderwijs
ecbo.nl/25102016/wp-content/uploads/2016/12/ecbo-Notitie-Geletterdheid-naar-sectoren-herzien.pdf
- *Laaggeletterdheid bij bedrijven*, Stichting Lezen & Schrijven
www.rotterdam.nl/werken-leren/taal-werk-en-inkomen/Stichting-Lezen-en-Schrijven-Laaggeletterdheid-bij-Bedrijven.pdf